

# KULTÚRA

ROČNÍK XI. – č. 9

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

30. APRÍLA 2008

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

*A veru niekde sú a hrejú také pásma,  
čo deň mi presvetlia snom v srdci nesmelom,  
kam dávno predo mnou odišla Pani krásna  
a kam sám odídem dajakým tunelom.*

*Hoci z tej diaľavy hladieva bielou dlaňou  
i túto krehkú zem, i srdce smútiace,  
naozaj ožívam iba keď hyniem za ňou,  
veď smútok za Paňou je smútok po kráse.*

TEODOR KRIŽKA

## Na hore dôvery

K 50. výročiu turzovského Zjavenia

*Ach, Pani nádherná! Nepoškrvená Panna!  
Závidím zreničkám, v ktorých sa pohol svit  
tvojich črt... Modlím sa: - Spomeň si, prosím, na mňa,  
až prídeš milosťou moju vlasť navštíviť.*

*Až sa zas v dajakom odľahlom tichom kúte  
zachvie vzduch, chcem byť kvet pod jasom tvojich nôh  
a strnúť v údive, mlčky a nepohnute  
opitý radosťou, aký je dobrý Boh,*

*že zavše dovoľí zeleni hriešnych stoniek  
niesť čo len chvíľočku presväté chodidlá  
tej, ktorá čistotou spôsobí, že sa človek  
premení v boháča, chudobný spravidla.*

*Chcem byť kvet, rozvitý k modlitbe ako krížik  
ruženca v prstoch rúk, ktoré sú zopnuté  
k hodine, keď nebo so zemou musí zblížiť  
ten, čo dal srdcu sen a vtákom perute.*

*Ten, ktorý milosťou úbohé srdcia štepí,  
Pannu nám posiela, sneh bielych alejí,  
nech láskou spôsobí, že opäť vidia slepi  
a hluchí počujú a kvitnú k nádeji.*

6. 4. 2008,  
po účasti na prvej tohtoročnej  
svätej omši na Živčákovej



Ilustrácia: Alexander Ilečko

# Organizovaný zločin na území tzv. Veľkého Albánska

Albánci žili po stáročia v neprístupných, chladných horách, z ktorých postupne obsadzovali okolité nížiny, vyprázdňujúce sa kvôli vojnám ich pôvodných majiteľov. Ich spoločenské usporiadanie sa po stáročia nezmenilo. V čase keď na Západe občania volili vodcov svojich liberálne demokratických štátov, v albánskych horách vládli, podľa prastarej tradície Kanúnu Lëke Dukagjin, klanoví vodcovia a o štáte nebolo ani slychu. Či si centrálna moc v Tirane hovorila monarchistická, komunistická alebo demokratická, stále bola od nich závislá.

Komunistická ideológia krajinu ekonomicky a duchovne zruinovala. Jej krach Albáncom vrátil slobodu a prvým ich cieľom bola snaha uniknúť chudobe. Ako sa ukázalo, to najhodnotnejšie, čo mohli ponúknuť, bola ich stará klanová štruktúra spoločnosti a Kanún. Na ich základe vystavali, doma i v zahraničí, vysoko disciplinované, nefiltrovateľne a veľmi výkonné zločinecké organizácie. Tieto organizácie boli priamo prepojené s vládnucimi politickými stranami, zbohatli na porušovaní obchodných sankcií voči Juhoslávii a veľkým podielom prispeli k albánskej „lúpeži storočia“ prostredníctvom pyramidových spoločností. Povstanie, nasledujúce krachu týchto spoločností, odzbrojilo albánsky štát vykradnutím zbrojných skladov a dezerciou armády i polície. Monopol na násilie sa presunul do rúk zločineckých organizácií a tradič-

ných „fis“. Novobudovaný albánsky štát sa týmto dostal úplne pod ich kontrolu, odvtedy trestné stíhanie od albánskej polície hrozí hlavne zločincovi bez politického krytia.

V bývalej Juhoslávii v 20. storočí pôvodní majitelia Albáncami obsadených území vznesli nároky na svoje historické teritórium a tamojší Albánci museli čeliť hrozbe likvidácie a násilného odsunu. Nútená i dobrovoľná emigrácia z Juhoslávie do Turecka a na Západ Albáncom umožnila využiť svoju hlavnú devízu a stať sa kľúčovými zásobovateľmi Európy heroínom. Keď proti nim koncom 80-tych rokov Milošević pritvrdil reštrikcie a Západ im ukázal chrbát, iné než ilegálne metódy obrany im nezostali.

V polovici 90-tych rokov stúpil význam extrémistických skupiniek, založených už začiatkom 80-tych rokov, vyznávajúcich násilie ako najvhodnejší prostriedok na dosiahnutie svojich cieľov a kriminálne príjmy ako vhodný zdroj financií. Založením UČK vznikla nielen

odbojová organizácia, ale i kriminálne politický hybrid, ktorý v roku 1999, s pomocou Západu, získal v Kosove moc.

Elity UČK vstúpili do politiky i so svojimi kriminálnymi záujmami a vznikol tak fenomén presahujúci definíciu mafie. V Kosove nemajú zločinecké organizácie vplyv na politiku, ale sú priamo jej aktérmi a tvorcami. Haradinaj a Tači stoja na čele najsilnejších politických strán i zločineckých organizácií Kosova, ktoré sú silne prerastené. Ich volebná agenda je zložená z extrémizmu a politika z kriminálnych aktivít, ich krytia a boja s ostatnými zločineckými zoskupeniami. Účel policajných a spravodajských organizácií sa zmenil z potlačenia kriminality na jej organizovanie a boj o kriminálne zdroje. Represia sa týka len skupín bez politického krytia alebo oslabených konkurentov.

Možno ešte horšie než takéto prevrátenie účelu a sprivatizovanie štátnych inštitúcií je medzinárodná slepota voči tomuto fenoménu.

Hashim Tači sa stal, po zosnulom Ibrahimovi Rugovovi, najznámejším predstaviteľom kosovských Albáncov, skutočnosť, že sa tým zaradil medzi najznámejších zločincov sveta, si na svoje uznanie ešte bude musieť počkať. A to vďaka zahmlievaniu vlastnej neschopnosti medzinárodnými inštitúciami, ktoré Kosovo formálne spravujú, pred väčšinou sveta a Západu sa im podarilo zahmlieť i rozmer albánskej kriminálnej chobotnice.

Prostredníctvom klanových zväzkov a siete bývalých agentov Sigurimi najmocnejšie „fis“ nadviazali kontakty s politickou elitou v Belehrade a Tirane. Dobrých priateľov si našli vo Washingtone a v Skopje dokonca zasadli niektorí predstavitelia podsvetia do macedónskeho parlamentu. Odozve kriminálnych „fis“ z územia tzv. Veľkého Albánska pôsobia po celej Európe, severnej Amerike i Austrálii. Albánci v Kosove majú pre situáciu svojej krajiny výstižné príslovie, ktorého variácia je známa i

v Macedónsku a Albánsku: „Niektoré krajiny majú mafiu, ale len v Kosove má mafia krajinu“. (Serbian Orthodox Diocese of Raska-Prizren and Kosovo-Metohija 2003)

Mafia v Kosove nemá len krajinu, ale i vlastnú armádu, konvertovanú prevažne do TMK, ktorú pre obranu svojich záujmov neváhala využiť. Extrémistická rétorika sa stala zásterkou pre kriminálne záujmy, nielen v konflikte v južnom Srbsku a Macedónsku, ale i v prípade marcových nepokojov z roku 2004 v Kosove. I to je dôvod, prečo v dnešných dňoch Západ hľadá spôsob, ako mafii v Kosove zabezpečiť medzinárodné uznanie a nezávislosť. Nezávislé Kosovo bude štátom, ktorého politická elita pochádza z radov OZ a je zainteresovaná len vo vlastnom prospechu. K dosiahnutiu svojich cieľov získa legálny donucovací aparát, že ho nemieni využívať v prospech občanov Kosova už dokázala.

Obeťami tohto z kriminálnikov zloženého režimu nemusia byť len obyvatelia Kosova, ale i susedné štáty, hlavne tie s albánskou menšinou. Zjednotenie všetkých Albáncov do jedného štátu, nie je len starým albánskym snom, ale i výhodným biznisom a dobrým spôsobom, ako rozšíriť svoje teritórium.

(Článok je záver bakalárskej práce študenta politológie Masarykovej univerzity v Brne)

ŠTEFAN HOCKO

Za teror sa považuje prevažne násilie voči slabším či bezmocnejším. Násilie môže byť rôzne (fyzické, psychické, sociálne, ústavné, ekonomické, právne), ale aj jeho intenzita môže byť rozmanitá. Veľmi často sa spájajú rôzne formy násillia a tieto považujeme za teror, ktorý postihuje prevažne všetky formy existencie človeka, či ľudských skupín.

Za mediálny teror považujeme takú formu násillia, ktoré slovné, obrazom, písaným slovom či rôznymi formami tzv. umenia negatívne ovplyvňuje osobnosť človeka, ľudské vzťahy, postoje, konanie, takým spôsobom, ktoré je v rozpore s morálkou, dobrými ľudskými vzťahmi s pravdou a spravodlivosťou, pričom psychologicky rafinované formy človek nemusí ani zbadat'.

Ide v podstate o manipuláciu človeka, pri ktorej sa premýva mozog (osobnosť človeka, jeho mravné, právne, sociálne či iné zásady) spôsobom,

- že namiesto pravdy sa mu vstupuje polopravda, hlavne prostredníctvom reklamy, pričom zahmlievajú dravčie a manipulačné ciele;
- lož, podvod manipulácia sa prostredníctvom zrakových, sluchových, obrazno-kontextového vnímania „upravujú“ skresľujú tak, aby sa podobali pravde, spravodlivosti, verejnému záujmu a ich cieľom je agitačne pôsobiť na diváka, čitateľa, poslucháča tak, aby mal dojem, že ide o dobrý úmysel. Za týmto účelom sa využíva mediálny „priestor“ tak, že sa napr. v televízii prerušuje vysielanie programu v jeho najatraktívnejšej časti, aby sa často opakované polopravdy stali „pravdou“ v myslí diváka a v jeho postojoch;
- simplifikuje sa rozumová logika diváka, čitateľa, poslucháča a uvedeními spôsobmi sa mu natláča konzumná filozofia, ktorá robí z morálne mysliaceho človeka, prispôsobujúceho sa pasívneho diváka, ktorý sa stáva postupne ľahostajný (zmanipulovaný) k

sebe samému i voči iným („veď to robia aj iní“...);

- vulgarizmami, polopravdami otupuje mravné city, ktoré sú najdôležitejšie v kladných ľudských vzťahoch a pozitívnej kreativite človeka;

- depersonifikuje (odosobňuje) osobnosť človeka, lebo prostredníctvom masmediálnej manipulácie človek sa stáva ľahostajným k verejnému záujmu, k všeobecnému dobru, k úsiliu o dodržovanie dobrých ľudských vzťahov a začína blúdiť v sebe samom i v spoločnosti...

Je ešte mnoho ďalších činiteľov podieľajúcich sa na devastácii prostredia. Bezpochyby k tomu prispieva i vyššia životná úroveň, odľudštenie ako dôsledok božstva zlatého teľaťa. Ono hlavne prostredníctvom televízie šíri zo Západu hnilobu jedincov a spoločnosti vo forme ako sú alkohol, drogy, lúpež, podvody, vraždy, promiskuita, homosexualita, pedofília; ďalej závisť, nenávisť, pomsta, pýcha, chorobná prestíž a i., ktoré šíria takmer vo všetkých programoch západnej produkcie.

Ak sa na túto deštrukciu pozrieme

„vykupujú“. Ale zlaté teľa má možnosť vydierať, okrádať cez rôzne legálne organizácie tých najslabších či chudobných.

Požičovne, banky, ktoré si robia reklamu, akoby vykonávali charitatívnu činnosť, v skutočnosti čakajú na vhodnú príležitosť (nedodržanie splátkového kalendára a i.), aby bezohľadne a neľútostne okradli veriteľa o jeho dom, majetok atď. a legislatíva im to umožňuje.

Vynára sa otázka, kde sa podela kresťanská spravodlivosť, Zákon lásky

bodnom okrádaní slabších silnejšími a majetnejšími. Preto spoločenstvá, štáty, kde vládne zákon zisku, zároveň presadzujú ľudskú nerovnosť, diskrimináciu, pričom hlásajú, že dodržia slobodu a demokraciu pre všetkých rovnako.

Ľudská nerovnosť vyvoláva závisť. Ak sa závisť nemôže realizovať, podporuje vznik nenávisť, ktorá často prechádza v násilie. Výnimky tvoria len tí, ktorým sa nechce pracovať a len sa prizývajú na statočne pracujúcich.

Násilie však nie je pozitívny program. Vyvoláva ďalšiu nenávisť a pomstu a tým roztáča deštrukciu medzi skupinami a jednotlivcami spoločnosti. Tak mravná kríza spôsobuje krízu ekonomickú a tá zas krízu sociálnu a politickú. A to je daň za odmietnutie či deformáciu Desatora.

Tieto dôsledky by si mali uvedomovať politici, poslanci, verejní činitelia, ale aj pracovníci médií, lebo oni priamo či nepriamo ovplyvňujú mravné vedomie ľudí.

JÁN SOJKA

## Mediálny teror

Mediálne násilie sa robí pod rúškou demokracie, slobody slova a práva na informáciu takým spôsobom, že len bystrý a dobre informovaný divák či čitateľ postrehne, že je manipulovaný, znásilňovaný a že sa mu v skutočnosti premýva mozog, aby sa ľahko mohol použiť na cudzie ziskové a mocenské ciele.

Človek mediálne ohľupovaný (napríklad sporadickým dobrým programom) sa stáva pasívnym i k najbližšej rodine, voči spolupracovníkom, susedom i záujmom a potrebám spoločnosti ako celku. Prejavuje sa to rôzne. Najmladší sa prezentujú napr. agresiou voči veciam (lavičkám, zastávkam hromadnej dopravy, telefónom; ďalej grafitmi zohyzďovanie stien budov, výťahov, podobne v ničení cestovných poriadkov, vchodových brán atď.

V strednom veku pribúdajú drogové a alkoholové partie, ktoré prepadávajú a okrádajú ľudí, znásilňujú ženy, poškodzujú verejné vybavenie domov, zeleň v okolí a i.

Najstarší sú k uvedenej „sebarealizácii mladších“ buď ľahostajní (dokonca niektorí finančne podporujú vnúťatá, aby sa asociálne realizovali), alebo nadávajú, sú zhrození devastáciou prostredia...

z nadhľadu, logickým a mravným dôsledkom konzumnej filozofie a neuznávania Desatora, Zákonu lásky k Bohu a bližnému. Boh je Láska, Dobro, Spravodlivosť. Jeho odmietnutím sa človek prostredníctvom pýchy stavia na Jeho miesto, zbožšťuje sa a s tým i jeho pudy, pôžitky, telesnosť.

Človek bez Boha nechce rovnosť ľudí, lebo je v rozpore so zákonom zisku. Tým zároveň nechce ani spravodlivosť. Bez nich však niet pokoja ani v človeku ani v spoločnosti. Z pýchy sa šíri prestíž, nadradenosť a tie spôsobujú vyvolávajú závisť, ktorá keď sa nemôže realizovať, tak sa mení na nenávisť, vraždy, lúpeže, vojny a všetko ostatné zlo. Tento stav si volíme „slobodne“ sami, ohľupovaní a manipulovaní programami masmédií.

Ľudia pre svoje pohlúpenie z hľadiska všeludského dobra, pravdy, spravodlivosti urobili tovar. Z pýchy, pokrytectva, prehlasujeme, že dodržiavame uvedené hodnoty. Že pravdou je opak, svedčí skutočnosť, že najväčší zločinci pre „procesné chyby“ či iné dôvody dostávajú sa na slobodu a spochybňuje sa (zahmlieva sa) spáchaný zločin. Podobne organizovaný zločin „vrahovia, strážne služby“ sa rýchlo

k Bohu a bližnému, keď tri štvrtiny Slovenska sa hlásia ku kresťanstvu? Čie mravné zásady presadzujú v parlamente poslanci? A je jasné, prečo v Euroústave nemôže byť ani zmienka o Bohu.

Zlaté teľa, zákon zisku, je predsa postavený na nerovnosti ľudí, na slo-



Kresba: Andrej Mišanek

# Testy DNA potvrdili pravosť

## ostatkov prezidenta Tisa

Pri príležitosti 61. výročia popravy prezidenta Dr. Jozefa Tisa som oznámil médiám a účastníkom zádušnej sv. omše výsledky DNA, na ktoré sa čakalo vyše roka. Možno konštatovať, že táto informácia sa stretla s veľkým uspokojením.

Mnohokrát som uviedol, že pri exhumácii telesných ostatkov prezidenta sme našli osobné predmety zosnulého (kožený obal s okuliarmi, zvyšky ružica, topánky, zvyšok krížika, ktorý držal pri poprave) a ďalej predmety, ktoré mu vložil do truhly pochováajúci kňaz Jozef Stašo - kňazský kolárik a štólu. Nemali sme teda najmenšie pochybnosti o pravosti ostatkov a hrobu prezidenta.

O tom, ako sa s ostatkami naložilo, kolovali dlhé roky rôzne fámy a komunisti zámerne šíрили lož o spolopení.

Aby sa vylúčili akékoľvek pochybnosti, rozhodli sme sa pre identifikáciu ostatkov pomocou testov DNA. Často sa stretávam s oprávnenou otázkou, prečo testy DNA trvali trochu dlhšie. Išlo sčasti o objektívne príčiny, ale aj našu neskúsenosť v tomto smere. Pôvodne som túto úlohu nezabezpečoval, ale stále som sa o priebeh zaujímal. Spočiatku som odkladanie výsledkov pokladal za normálne, ale neskôr som zistil, že vznikajú problémy a záležitosti som sa ujal. Vďaka spolupráci s odvážnym a činorodým pánom Ing. Františkom Sedlákom sa veci dali do pohybu. Porovnávacie testy sme objednali u rakúskej firmy DNA - Confidence vo Viedni. Dňa 31. 3. 2008 sme získali biologickú vzorku DNA (z úst) od synovca prezidenta Št. Tisu zo Žiliny, ktorého otec Pavol bol najstarším bratom pána prezidenta. Na druhý deň 1. 4. 2008 sme ju odniesli spolu s exhumovanou stehennou kosťou na odber vzorky do Viedne. Čakali sme s istým napätím na prvé výsledky, ktoré nám doručili po 4



Stanislav Májek odovzdáva arcibiskupovi Sokolovi výtlačok knihy Dr. Jozef Tiso - kňaz a prezident

dňoch. Boli pozitívne a v nasledujúcich dňoch boli upresnené. Firme DNA - Confidence meno Tiso nič nehovorilo, takže výsledky neboli nijako ovplyvnené. Ani pre túto firmu to nebola najľahšia úloha, pretože išlo o starší biologický materiál. Objektívne treba priznať, že podobné vybavenie a skúsenosti bežné firmy u nás okrem štátneho kriminalisticko-expertízneho ústavu nemajú a tento súkromný objednávky neprijímajú.

Popri úprimnom záujme o exhumáciu sa rozpútala mediálna kampaň nielen proti Dr. Tisovi, ale aj proti tým, ktorí sa

o tejto osobnosti vyjadrili kladne. Za nehorázne považujem útoky proti arcibiskupovi Mons. J. Sokolovi a čestnému kňazovi Štefanovi Herényimu. Za morálne považujem brániť pravdu aj vtedy, keď je kameňovaná. Vážim si všetkých trpiteľov pre vieru a národ, medzi ktorých patrí Dr. J. Tiso, A. Hlinka, J. Vojtaššák, či ďalší.

Okrem útokov šírili sa aj „informácie“ od ľudí, ktorí pri exhumácii neboli. Pán Panis okrem iného vraj uviedol: „Som kresťan - katolík a vyberať pozostatky mŕtveho z hrobu nie je môj štýl.“

Dal som súhlas len na úpravy, nie na exhumáciu“. Opak je pravdou a svedčí o tom doklad, ktorý má aj riaditeľ pohrebneho ústavu Marianum pán Hrádek. Pravidelne sa v médiách objavovali fotografie kostí, ktoré vôbec nepatrili nebohému prezidentovi, čo sa dá ľahko porovnať s mojimi zábermi v publikácii.

O mojej osobe sa médiá vyjadrovali pomerne objektívne, až na prílohu HN - Prvý Slovenský štát (14. - 16. marec 2008). Mne neznámy pán Jožo T. Schön si v nej vymýšľa, alebo čerpá informácie z veľmi pochybných prameňov, keď píše napríklad, že do rodného domu prezidenta „príležitostne chodí šéf národnarov Ján Slota, Panis, Májek so suitami a zopár mladíkmi zo Žiliny“. Mám úctu k rodnému domu prezidenta, ktorý je peknou pamiatkou na jeho rodinu, bol by som však rád, keby pán Schön uviedol, kedy a s akou suitou som prezidentov rodný dom navštívil.

Chápem, prečo sa daktori páni novinári a vydavatelia boja nového tlačového zákona. Ďalšie jeho zlomyseľné a nená-

vistné tvrdenie, že „Stanislav Májek, ďalší Tisov prívrženc, ktorý sa vďaka nemu už rok zviditeľňuje“, by som najradšej nechal bez komentára, ale „rozhladenému“ pánovi Schönovi pripomínam, že mňa okrem Tisovho pomníka a Hlinkovho pamätníka v Ružinove zviditeľňuje dlhoročná práca architekta a stavby spojené s mojim menom. Slušný človek, pokiaľ sa mýli, by sa mal za osôcena aspoň ospravedlniť.

V publikácii „Dr. Jozef Tiso - kňaz a prezident“ zdôrazňujem, že ľudom, ktorí sa podieľali na exhumácii, či zabezpečení DNA, nešlo o senzáciu, ale o pravdu. Kto má bližší záujem o širšie poznanie udalostí okolo exhumácie, prednášky z odborného seminára k 60. výročiu popravy, o výsledky testov DNA, ako aj o cenné dokumenty a svedecké výpovede našich významných osobností, nájde ich v spomenutej publikácii, ktorá síce vyšla v malom náklade, ale niekoľko kusov umiestnim aj v predajni Matice slovenskej v Liga pasáži v Bratislave.

STANISLAV MÁJEK

## K hľadaniu pravdy

Dr. Jozef Tiso poznal sociálne a národné postavenie svojho národa na začiatku 20. storočia, nad ktorým visel Damoklov meč odnárodňovania a sociálnej biedy, ktorých dôsledkom bol národnostný útlak a vystaňovalstvo za kúskom chleba. Tu niekde treba hľadať podnet, prečo sa ako kňaz podľa vzoru svojich predchodcov dostal do politiky. Politická činnosť kňaza v tom čase nebola čímsi neobvyklým a neprípustným. Na túto činnosť mal plný súhlas svojich cirkevných nadriadených, najmä Karola Kmeťka, nitrianskeho biskupa, neskôr arcibiskupa, ktorý to potvrdil ako svedok pri súde s Dr. J. Tisom.

Treba hodnotiť vynikajúci rozbor myšlienok Dr. J. Tisu na sociálno-politickú a náboženskú tému, ako sú: človek, rodina, národ, štát, vzťahy k strane a sociálne otázky. Jeho viaceré názory sú v mnohom zhodné s myšlienkami neskoršieho pápeža Jána Pavla II., keď si odmyslíme u nich dobový nános výrazových prostriedkov. Vôbec sa nepomýlime, keď povieme, že pojem „nacionalizmus“ v chápaní prezidenta Tisu sa rovná pojmu „patriotizmus“ v chápaní veľkého a nezabudnuteľného pápeža na konci 20. storočia.

Z analýzy myšlienok Dr. J. Tisu možno konštatovať, že napr. príčinu krízy v spoločnosti vidí nielen v dôsledku nedostatku materiálnych hodnôt, ale aj ako dôsledok morálneho úpadku v spoločnosti a konania ľudí, pričom si nerobí ilúzie ani o konaní príslušníkov vlastnej politickej strany. Svojimi názormi v mnohom predstihol čas, v ktorom žil a pôsobil.

V súčasnosti už len pomerne málo ľudí pochybuje o tom, že pri vzniku prvej Slovenskej republiky sa dalo robiť niečo iné, ako robil Dr. J. Tiso. Z daných možností, ktoré sa črtali na politickom obzore, volil pre záchranu národa v daných podmienkach tú najoptimálnejšiu možnosť. Slovenský štát vznikol v danej medzinárodnej situácii za okolností, keď vytvorenie malého štátu Slovákov vyhovovalo záujmom hitlerovského Nemecka ako rozhodujúceho hegemonu v stredoeurópskom priestore tesne pred 2. svetovou vojnou. To však v ničom nezmenšuje úprimnú túžbu väčšiny slovenského národa po vlastnej štátnosti, avšak nie na úkor druhých. Dokazujú to pozitívne postoje obyvateľstva k vzniku štátu. Je známe napr., s akým nadšením jednoduchí občania odovzdávali svoje zlaté predmety, prstene a iné cennosti na vytvorenie zlatého pokladu pre svoj štát. Známe sú udalosti okolo Salzburgu v júli 1940, keď Hitler pozval prezidenta Tisu na poradu s vážnymi dôsledkami pre jeho politiku. Nemci mu dali ultimatívne na vedomie, že nestrpia žiadne pokusy o vykľutí sa z ich politickej línie. Musel sa zriecť svojho najbližšieho spolupracovníka, ministra vnútra Ďurčanského a vymenovať na jeho miesto Alexandra Macha, ideologického spojenca Dr. Vojtecha Tuku, ktorý sa na nátlak Hitlera stal premiérom a ministrom zahraničia. Bol to diktát s takými dôsledkami, že prezident Tiso veľmi vážne uvažoval o svojej abdikácii. Len na

prehovárane priateľov, napríklad Gejzu Medrického - ministra hospodárstva, Martina Sokola - predsedu snemu, arcibiskupa Karola Kmeťka a iných tak neurobil, aby tým zabránil úplnému uchopeniu moci radikálmi. Prezident v tom čase musel čeliť i viacerým pokusom o jeho fyzickú likvidáciu, ale vďaka získanej autorite v národe, podpore kresťanských zmysľajúcich politikov vo vláde, v smere i v armáde sa mu podarilo odvrátiť číhajúce nástrahy zo strany nemeckých agentov a ich domácich pomocníkov.

Prezident musel v svojom politickom konaní postupovať obozretne, aby Nemcov zbytočne neprovokoval. V prejavoch sa však neraz veľmi odvážne vyslovoval proti kopírovaniu cudzích vzorov a za jednoznačnú kresťanskú orientáciu vo vedení štátu a za presadzovanie kresťanských hodnôt, čo Hitler napodiv do určitej miery i toleroval a dokonca akoby ignoroval negatívne hlásenia nemeckých agentov, ktoré v hojnom počte prichádzali zo Slovenska. Niekedy prezident Tiso vo svojich prejavoch dával najavo i priateľstvo k nemeckej ríši, ale zásadne zotrval na kresťanskom smerovaní štátu, ktoré podľa neho najlepšie zodpovedalo záujmom a potrebám Slovenska. Občas aj verbálnymi frázami zakrýval svoje opravdivé postoje. Z tohto hľadiska možno posudzovať aj niektoré verejné prejavy prezidenta ako napr. neautorizovaný prejav v Holíci na dožinkových oslavách v r. 1942, ktorý nemá nič spoločné s jeho skutočnými názormi. Išlo o určitý zastierací manéver pre Nemcov. Tak ho pochopil i Dr. Imrich Karvaš, generálny guvernér Národnej banky, ktorý na súde s prezidentom Tisom svedčil v prospech obžalovaného.

Židovská otázka predstavuje najväčšiu a najchúlostivejšiu problém krátkych dejín prvej Slovenskej republiky. Už po vyhlásení autonómie sa začalo s určitým obmedzením hospodárskej a finančnej moci židovského kapitálu (dôvodom sa tým, že necelé 4% židovského obyvateľstva vlastní na Slovensku vyše 40% kapitálu). Tieto obmedzenia prerastali do stále väčších rozmerov. Prezident sa aj do istej miery stotožňoval s opatreniami voči židom, aby sa obmedzila ich hospodárska moc v krajine, ale žiadal, aby sa to uskutočňovalo zákonným spôsobom. Pre taký postup bola na Slovensku živná pôda súvisiaca so správaním sa židovského etnika k Slovákom ešte v minulosti. Po Salzburgu, keď sa dostala k moci Tukova skupina, táto začala uplatňovať rasovú segregáciu, ktorá vyvrcholila vydaním tzv. židovského kódexu (9. 9. 1941) podľa vzoru norimberských zákonov. Pochopiteľne, že prezident Tiso nechcel mať s tým nič spoločné. Nemal však takú politickú moc, aby zastavil tento nešťastný proces, ktorý bol v plnej ríši Nemcov a ich slovenských prívržencov. Prezident však kódex nepodpísal. Nedokázal však zabrániť deportáciám, ale presadil právo udeľovať výnimky, ktoré plne uplatnil, čím dokázateľne zachránil tisíce židovských občanov. Treba však pre objektivitu povedať, že

Confidence DNA-Analysen GmbH  
Formanekgasse 14/1  
A-1190 Wien  
Tel.: 0043-1-368 4554  
Fax: 0043-1-367 9694

**DNA CONFIDENCE**

**GUTACHTEN**

**UNTERSUCHUNG FOLGENDER VERWANDTSCHAFTSVERHÄLTNISSE**

Es sollte geprüft werden, ob Jozef Tiso und Stefan Tiso von demselben männlichen Vorfahren abstammen oder nicht.

**UNTERSUCHUNGSERGEBNIS**

In 9 von 16 untersuchten STR - Markersystemen ergab sich eine Übereinstimmung zwischen Jozef Tiso und Stefan Tiso, d.h. es ist nicht auszuschließen, dass Jozef Tiso und Stefan Tiso von demselben männlichen Vorfahren abstammen.

DNA-Labor-Leiterin: Mag. Susanne Haas

Sachverständige: Mag. Dr. Monika Fink

Ort und Datum: Wien, am 10. April 2008

**DNA CONFIDENCE**

CONFIDENCE DNA-ANALYSEN GMBH, FORMANEKGASSE 14, A-1190 WIEN 3



Zádušná svätá omša v bratislavskom Blumentáli za prezidenta Jozefa Tisu, slúžená arcibiskupom Jánom Sokolom

v tom čase nikto na Slovensku ešte nevedel, aký strašný osud čaká deportovaných Židov, čo v televíznej diskusii priznal aj historik Ivan Kamenec, známy kritik prvej SR a jej prezidenta Tisu.

Deportácie sa neudiali z iniciatívy prezidenta. Proti transportom sa ostro postavili predstavitelia cirkví (tak katolíckej ako aj evanjelickej), hlavne prostredníctvom pastierskych listov. Pod nátlakom verejnosti a rôznych ešte celkom neoverených správ o krutom osude deportovaných zastavila slovenská vláda transporty a žiadala nemeckú vládu o komisionálne prešetrenie celej záležitosti, čo sa nikdy zo známych dôvodov neuskutočnilo a ani uskutočniť nemohlo. Preto až do vypuknutia povstania neodišli žiadne transporty, i keď tlak Nemcov na ďalšie deportácie neustával. Deportácie počas povstania už nikto zo slovenských politikov ovplyvniť nemohol, lebo Slovensko sa stalo vojnovým územím, kde rozhodovali nemecké bezpečnostné orgány. Pravdou však je aj to, že sa slovenská vláda v žiadnom prípade nemohla vyhnúť riešeniu židovskej otázky, tak ako to neurobili ani iné krajiny pod priamou alebo nepriamou nemeckou nadvládou. Smutné je na tom to, že sa predsa našli i takí ľudia, ktorí sa počas deportácií podieľali na hrubom zaochádzaní so Židmi.

Zatiahnutie Slovenska do vojny tiež nevyvolalo sympatie voči slovenskej vláde, i keď to bola účasť vynútená a v porovnaní s inými krajinami iba symbolická. Jestvujú dôkazy, že prezident bol, čo sa týka jeho súhlasu s účasťou na vojne, postavený pred hotovú záležitosť zo strany predsedu vlády a ministra zahraničných vecí Dr. V. Tuku,

ktorú už nebolo možné zrušiť.

Druhou veľmi vážnou otázkou je postoj prezidenta Tisu k povstaniu. Keď prenikli správy o diverznej činnosti partizánov, grupovaných zo sovietskych parašutistov a z radov utečencov z nemeckých zajateckých táborov, považoval to za veľmi nebezpečnú situáciu pre štát a obyvateľstvo, ale bol presvedčený, že s tým si dá rady slovenská armáda. Tiso ako realistický politik čoskoro pochopil, že Nemecko vojnu prehrá, a preto tajne dúfal, že sa snáď podarí nájsť určitú formu zachovania štátnosti za pomoci západných krajín, čo sa však nestalo. Zmarili to silné pozície Benešovej vlády na Západe. Striktno odmietal možnosť nejakej dohody so Stalinom, pretože neveril v splnenie garancie takej dohody zo strany bolševikov. Blízka budúcnosť napokon plne potvrdila jeho predpokladané obavy. Po vypuknutí povstania najdôležitejším motívom a cieľom jeho konania v prezidentskej funkcii, ktorej sa nevzdal, aby zbabelo nezutekal pred zodpovednosťou, bola záchrana všetkého, čo ešte mohol zo svojej pozície zachrániť. Je všeobecne známe, že jeho intervencie za záchranu ľudských životov u okupačných nemeckých zločiek za cenu nepodstatných ústupkov boli úspešné. V tomto zmysle treba chápať udeľovanie vyznamenaní nemeckým vojacom po potlačení povstania v Banskej Bystrici. Tým podľa svedectiev viacerých ľudí zachránil pred zombardovaním tri slovenské mestá, 300 ľudí pred zastrelením a zabránil odtransportovaniu 15 000 povstalcov do nemeckých zajateckých táborov.

K jeho odsúdeniu na hanebný hrdelný trest smrti, vykonaný 18. 4. 1947 len toľko. Celý proces bol neobjektívny, vykonštruovaný a nespravodlivý. Oprávnené sa nastoľovala a naďalej nastoľuje otázka, ktorý z obviňujúcich politikov by bol na mieste prezidenta konal v danej kritickéj situácii lepšie a zodpovednejšie ako on. A táto otázka sa natíska každému nezaujatomu človekovi i po viacerých desaťročiach. Je to ťaživý problém, ktorý zasiahol do vedomia celej generácie otcov, detí a vnukov.

Prezident Tiso si za svoje úsilie a činnosť pre slovenský národ zaslúži plné uznanie v našej histórii - už aj za obetu vlastného života za práva národa.

PAVOL KALINAY



Ornát, ktorý nosieval Tiso v Bánovciach nad Bebravou

O židovskej otázke na Slovensku existuje početná literatúra, ktorá sa venuje hlavne obdobiu rokov 1939-1945, keď sa uskutočnili aj deportácie. Za komunistického režimu sa touto problematikou u nás takmer výlučne zaoberali historici židovského pôvodu (I. Kamenec, L. Lipscher, V. Prečan). Staršie historické práce a štúdie mladšia generácia nepozná (K. A. Medvecký, S. H. Vajanský, J. Škultéty, A. Štefánek, A. Grébert a ďal.). Dnes už vyšlo niekoľko nových historických prác a memoárovej literatúry faktu. Viac-menej všetci autori dospeli k názoru, že tzv. židovská otázka, tak ako sa vyvíjala v priebehu histórie, čakala na nejaké riešenie.

STANISLAV MÁJEK

## Spomienka na občanov židovského pôvodu v Borskom Mikuláši

Škoda, že doteraz nebolo možné objektívne spracovať židovskú problematiku v našich mestách a dedinách, aby sa tým zachovalo kultúrne a sociálne postavenie našich židovských občanov, ako aj ich osudy. Vedelo by sa koľkí zahynuli v koncentrákoch, koľkí odišli do sveta, koľkí sa zachránili doma a koľkí zomreli prirodzenou smrťou a odpočívajú na cintorínoch. Mnohí neboli ani našimi štátnymi občanmi ale imigrantmi zo susedných krajín a hľadali u nás ochranu. Často sa k deportovaným chybné počítajú občania zo zabraných území Maďarmi. Objektívne spracovať židovskú otázku nebolo možné, lebo bola spolitizovaná a ešte aj dnes prevláda zistiťnosť, emócie a často i nenávisť. Občas sa objaví filmová koláž tendenčne zameraná protikatolícky, kde zábery na križe, kostoly sa prelínajú so zábermi z nemeckých koncentrákov a do toho sú vsunuté výpovede tých, ktorí sa zachránili. Takto spracovaný film výpovede znehodnocuje, stávajú sa nedôveryhodnými. Myslím si, že pravdivé a objektívne spracovanie ich spomienok a osudov, by pôsobilo presvedčivejšie a bolo by dokumentom a nie propagandou. Ako je známe, Československo podporovalo nový štát Izrael a uskutočnil sa aj prevod židovského majetku do Izraela.

V nasledujúcich riadkoch sa chcem pokúsiť o spomienku na občanov židovského pôvodu v obci Borský Mikuláš, do ktorej sa včlenila moja rodná obec Borský Sv. Peter. V čase môjho detstva, okolo roku 1938, sme si takmer nevedomovali náboženské rozdiely, či je niekto žid alebo kresťan. Vzťahy medzi židovskou komunitou a ostatnými občanmi boli normálne, dobré, hoci existovali sociálne rozdiely. Výhrady a konflikty vznikali hlavne v minulosti proti tým, ktorí sa chovali nadradene, bránili konkurencii, poskytovali úžernícke pôžičky a pod hrozbou exekúcie ich vymáhali. Nejedni zadĺžený roľník musel ozeľieť kravičku, alebo roľu. Učítelia a kňazi pomáhali občanom dostať sa z ich ekonomickej závislosti a diktátu zakladaním spolčov. Ku konfliktu v obci prišlo napr. v roku 1904, keď si občania v Bor. Sv. Mikuláši založili konkurenčný Potravný spolok, o čom je aj zmienka v publikácii Borský Mikuláš 1394 - 1994 (Skalický múzeum, 1994). Židia vtedy útočne osočujú

reagovali 26.2.1904 v budapeštianskych novinách „Neues politisches Volksblatt“. Ovládali obchod a kresťanskí obchodníci neboli schopní konkurencie, pretože tí židovskí dostávali tovar od svojich súvercov veľkoobchodníkov a továrnikov za výhodnejšie ceny. Členovia komunity si vzájomne pomáhali, napr. aj tým spôsobom, že pán advokát na okrese vedel vybaviť licenciu na zriadenie obchodu, alebo získanie vhodného miesta. Z 21 rodín v našich dvoch obciach 11 vlastnilo obchod prípadne mali povolenie vykonávať remeslo a veľmi dobre si počínali. I keď rodiny boli materiálne dobre situované žili skôr striedmym a usporiadaným životom.

tebni v Bor. Sv. Mikuláši a mali aj svoj cintorín. Keď vyšlo nariadenie nosiť žlté hviezdy, niektorí tak urobili, ale čoskoro to bolo zrušené. Arizácia sa neuskutočnila, lebo ako som už spomenul, prevážnu časť obchodov vekovo starší už skôr zatvorili, niektoľkí odišli do zahraničia alebo mali výnimku. Po deportáciách sa uskutočnil verejný predaj majetku a do rodinných domov obec dala bývať chudobné mnohodoetné rodiny. Paradoxné bolo, že po vojne si židovská náboženská obec uplatňovala finančnú úhradu za nehnuteľnosti, za ktoré kupujúci predtým zaplatil štátu a niektorí Židia keď sa vrátili žiadali tiež zaplatiť za nehnuteľnosti. Tak niektorí

Niektorí jednotlivci si „pomohli“ aj vďaka liberálnym a nedokonalým zákonom, keď si napríklad dokázali nejakou „pozornosťou“ nakloniť daňového úradníka. Do vzniku slovenského štátu sa časť istým spôsobom spoločensky izolovala, čo spôsobovali jestvujúce sociálne i náboženské rozdiely. Šírením nových myšlienok o väčšej sociálnej spravodlivosti prejavovala sa nespokojnosť najmä v chudobnejšej vrstve. Prijaté obmedzujúce zákony voči Židom po roku 1939 sa dotkli aj časti našich židovských spoluobčanov, avšak nie až tak drasticky. Tí, ktorí nemali výnimku a boli v dôchodkovom veku, obchody zatvorili a ďalší začali podnikáť napr. skupovaním a predajom liečivých bylín a pod. Na dedinách sa zákony nikdy striktné nedodržiavali, lebo ich prevažne ani nepoznali a mnoho záležalo od benevolencie pána richtára. Myslím si, že podobné pomery vládli vo väčšine slovenských obcí. Vtedy sa veľmi nepolitizovalo, riešili sa skôr problémy obce a naši ľudia mali svoje každodenné starosti s hospodárskymi prácami, so zárobkom, aby uživilí svoje rodiny.

Rád by som uviedol aspoň niekoľko osobných spomienok zo spomienok z rokov môjho detstva, keď deti sú veľmi dobrými a citlivými pozorovateľmi. Mój starý otec kúpil po I. svetovej vojne dom od Žida pána Machnáča, v ktorom som sa i ja narodil. K jeho priateľom patrili aj pán Novák, agent poisťovne Reunion Adriatica di Sicurta, u ktorej sa nechal aj starý otec poistiť. Mal som asi 8 rokov a pamätám si na rozhovor v ktorom pán Novák starému otcovi priateľsky hovoril: „Štefánku, toľko rokov si poistený a doteraz si nenahlásil žiadnu škodu. Veď toľko krát ti dážd' poškodil úrodu a niečo i zhorelo.“ Neďaleko nás bývali starí manželia Blödy, ktorí mali hostinec a starý otec sa tam príležitostne zastavil na pohárik vína. Ku nim sa prisťahoval ich zať Seidler s rodinou. Ich mladší syn Alexander (Šány) bol odo mňa o dva roky starší a spolu sme sa hrávali. Jeho starší brat Artúr mal pekný vzťah ku koňom a pomáhal svojmu susedovi p. Š. Búzkovi ktorý s koňmi obchodoval. Bol síce členom HG, ale Židov chránil. To svedčí o tom, že vzájomné vzťahy boli normálne a často i priateľské. Svoje náboženské obrady si Židia vykonávali v modli-

kupujúci ten istý pozemok zaplatili trikrát a o niekoľko rokov ho museli dať do JRD.

V septembri 1942 došlo žiaľ k deportácii rodín, ktoré ostali a nemali výnimky. Uskutočnilo sa to potajomky v noci, keď ich okresní gardisti odviezli do Šaštína. Z rodiny Seidlera sa zachránil iba Arthúr (asi 16 ročný), ktorého ukryli známi na blízkom majeri. Po vojne odišiel do Izraela, asi v šesťdesiatych rokoch prišiel navštíviť rodnú obec, a podľa posledných informácií ako vojak padol v „sedemďovej“ vojne s Arabmi. Židia ktorí konvertovali, prípadne mali prezidentskú výnimku, neboli deportovaní. Medzi nich patrila aj rodina miestneho lekára MUDr. Štefana Borského (Zoltán Roth). Vďaka rodine Kolíkových, pánovi dekanovi Karmašovi a jeho gazdinej Eme Olbrichovej sa celá rodina aj po povstaní zachránila. Meno Kolíkových je v Židovskom múzeu v Bratislave medzi vyznamenanými za záchranu. Ich syna, môjho kamaráta a spolužiaka z gymnázia Paľa, chránili rehoľné sestry vincentky v trnavskom sirotinci. Vzhľadom na blížiaci sa front, sa školský rok ukončil predčasne začiatkom apríla 1945. Po vojne mi Paľo rozpovedal, ako bol po potlačení Povstania v novembri deportovaný, keď gestapo robilo prehliadky aj v sirotinci. Počas cesty vlakom prišlo k bombardovaniu železnice a veľká časť deportovaných sa rozutekala a tým aj zachránila. Bol medzi nimi aj Paľo. Neskôr v CHZJD Bratislava dial'kovo ukončil chemické inžinierstvo.

Pre archív obce som urobil podrobný zoznam obyvateľov židovského pôvodu a pre zaujímavosť uvediem aspoň mená rodín. V Bor. Sv. Petri žili rodiny: Blödy, Diamant, Dúvid, Chamtáč, Lustig, Novák, Reich, Seidler, Weinwurm. V Bor. Sv. Mikuláši: Ferenc, Fingula, Grünhut, Keiser, Kohn, Löbl, Róth, Rosenzweig, Steinitz, B. Weinwurm (známy architekt pôsobiaci v Bratislave).

Z celkového počtu 57 občanov židovského pôvodu bolo v roku 1942 deportovaných 28, z ktorých sa len malá časť zachránila. Niekoľkí sa vysťahovali do zahraničia, niektorí mali výnimky a po Povstaní sa ukryli. To, že sa zachránilo vyše 50 % občanov židovského pôvodu je síce potešujúce, ale aj tak utrpenie a smrť deportovaných je tragická.



## Vábenie

Stoj pri mne, Pane, v tejto nebezpečnej chvíli,  
odním ten kalich odo mňa!  
Záhľadné sily obsadili  
kompletný priestor môjho vedomia.

Vzopriet' sa sama? Nevieť ako.  
Myšlienkam márne vravieť Nie!  
Z dial'ky zve znovu za zázrakom  
závratné, zvodné zvonenie.

Aj keď svet bude pár dní sivý  
a krídla sa mi odlomia,  
Pane môj, buď mi milostivý,  
odním ten kalich odo mňa!

## Nad hlavou

Nad hlavou sa mi klenie javorová promenáda,  
pri starých hradbách tiahnem svojím časom  
hmlou tajomstiev a mýtov, ktoré mi nič neprezradia.  
Ja sama neviem, z čoho zmätená som.

S kým som len nedávno tu išla, nespomína na mňa.  
Ťažko aj predstaviť si, že ma dakde čaká.  
Ktovie až kde sú konce môjho putovania.  
Kam pôjdem? Lurdy? Fatima? Či pešo do Santiaga?

Som zmätená a nikde žiadnej rady.  
V hrudi mám batoch od márných snov ťažký.  
Nechám ho niekde na lavičke krajom promenády,  
odídem na púť vyprosiť sa z lásky.

## Viem už

Je medzi nami rozdiel ako medzi Trnavou a Parížom,  
však v jednom rovnaká nám platí mena -  
v tom základnom, v tom najbližšom:

nik nezrazí nás na kolená -  
kľáčime iba pred križom.

## Trnavské zvony

Spojme si krídla k anjelskému vzletu,  
vystúpme ku gotickým výškam rozjímavých veží,  
podám im svoje srdce, úder zvonivý má, svieži,  
nám jedno spolu stačí na súzvuk a na odvetu.

Vzlietnime nad kupoly pod nebeskú klenbu,  
netúžim po pristátí, po pozemskom návrate:  
stačila by som tvojmu životnému tempu?  
Tvoje je allegro a moje andante.

Však chcem byť tam, kde ty si: teba výšky nelákajú, zdá sa -  
nuž posúr ma, nech nemeškám a nemám z času strach,  
nech obidvom nám stúpa v žilách sila, úžas, živá krása,  
tak ako rovnosť naplňa sa  
v spojených nádobách.

## História

Ešte mi niečo rozprávaj!  
Z podtextu každej vety do krvi mi stúpa  
dráždivá, lákajúca hudba  
a trpká ako víno, láska, ako stará báj.

To mesto navôkol je živou históriou.  
Už toľko vojsk a vášní mizlo v čase jeho ulicami,  
až z toho múdro pochopilo,  
že tí, čo sú dnes spolu, zajtra budú sami,

no život pôjde ďalej ako špirála  
- v závitoch iba trocha smútku, dáka dávna báj -  
ešte mi dačo rozprávaj,  
aby mi zajtra aspoň múdrosť zostala.

EVA FORDINÁLOVÁ

# Trnavské zvony

Výber z cyklu

## A listy nejdú...

(Pieseň II.)

Nuž čo už? Nech len medzi nami  
naďalej šumí priestor vlnami  
so spevom Sirén, vábnym volaním,  
na ktorých kľžu faxy, maily, telegramy,

od prázdnej schránky vyjdem do hmlistého rána  
a pazúriky malinčia ma nezdržia,  
bodľačie, piesky, chuchvalce pár po stržích,  
strieborné buky na karpatských stráňach,

lenže tým nič sa nespraví,  
neskrátim - ani neurýchlim trasu.  
Skôr prídu na Zem listy z Marsu  
než ku mne z Trnavy.

## Zablatený deň

Trnava, sme si podobné, až beda!  
Upršané - a deň má popolavú chuť.  
The End. Je po filme. Už nič sa robiť nedá.  
Už ani volať, ani písať. Ani zabudnúť.

Schúlené autá pred stanicou, zafúľané holuby...  
bezútešnosť je jedna - forma rôzna.  
Tú trpkosť prázdna spozná  
len človek, ktorý doľúbi.

Daždívý sneh až do kostí sa vkráda.  
Bolesť je plná, ľútosť celá.  
Takúto smutnú som ťa hádam,  
Trnava, ešte nevidela.

## Ty vidíš...

Ty, Pane, vidíš na dno srdca  
a vidíš v týchto krušných chvíľach,  
ako sa vo mne všetko rúca,  
čo som si zo snov postavila.

Celú noc so mnou plačú sviece.  
Ty vieš už, čo chcem šepkať Ti:  
o túžbe hladiť ľudské plece,  
schúliť sa v ľudskom objatí,

že nežnosť posial' dych mi úži  
pri jednej tvári, jednom mene...  
Ja viem, že si to nezaslúžim,  
no predsa dúfam v rozhrešenie.

## Len jeden?

Trnava, kde je ten dar s názvom Veľká láska,  
ktorý sa zvyčajne vraj smrteľníkom nedáva,  
čo si mi o ňom šepkávala v dažďoch na prechádzkach  
od mojich mladých rokov, Trnava?

Trnava, preletel mi dušou prudký závan vetra -  
iba v nej sfúkol oheň: a som bez svetiel.  
Azda ten človek, ktorého som stretla,  
o tvojom sľube nevedel?

Alebo hádam dostala si právo z vôle Najvyššieho  
udelit' zavše ten dar, ale ktorý sa tak skromne rozdá-  
va,  
že nanajvýš sa z neho ujde iba pre jedného?  
Tak daruj môj diel radšej šťastnejším dvom, Trnava!

## Minisonet

Už viem, môj Pane, aké nemúdre je spoliehať sa na  
človeka.  
Vylieč ma z omylov a sním mi putá,  
už poznám bolesť, keď sa srdce z ilúzií zvlieka.

A ako štipľavo a trpké chutia  
v podnebí duše traumy z odmietnutia.

## Odídem

Zrkadlom Božím prejdem niekam  
- len o vode a o chlebe -  
čo bude napol Záhorie a napol zánebie.

A pred zrkadlom nechám  
aj ilúzie o sebe, aj prázdno po tebe.

možno sa to stane

ZLATA MATLÁKOVÁ

vo dverách mi povieš  
snežná- nežná  
nie som pripravená  
na také prejasnenie  
som alfa sneh  
omega voda  
stekám po bokoch tvojej tváre  
k obyčajným slovám  
pootvorím ich ako veľkú vec  
a zahanbím sa  
lebo po celý deň  
boli dôležitejšie tie  
čo sa vmestia do tašiek  
účtov a jedla  
  
odchýlim okno  
ja snežná- nežná  
môžem byť vložkou  
belavými znakmi  
popíšem predurčený kus zeme  
strechy a neprebudené halúzky  
i šafrany pripravené  
zdržanlivo vybehnúť  
zo snehovody

možno sa to stane  
veď za prísnyimi nedverami  
a strohým oknom neoknom  
denno denne vystieram  
na kosť zodratú ruku

snehové varieté

dom snehovec má na streche  
bieleho pierota  
z rukávov mu padajú vločky  
a z vreciek vyletujú uhľíky- drozdíky  
s ľadom sme všetci zajedno  
s podivnou ľahkosťou  
sa i vo mne pohne tanečnica  
nezatváram nohy  
vychádzam z rúk  
a tesne pri bráne  
šibnutím mrazivého prútika  
vytiahnem z kabelky  
snehového kráľika  
ktorý vie kľúč ( ikovať )

niekedy

verím v bytosti z rozprávok  
lebo dračie krídlo  
ma často dodriape  
pleskne po duši  
odvlečie spánok

v jeho stopách  
blikoce nesen  
bdejúca únava

zaznamenávam to  
ako nocovanie  
v krajine smutnej ženy  
v ktorej očami visím na okne  
kým sa v ňom rozleje  
Božie svetlo

# Motýlí krik

vyznanie

iba v závane vetra  
sa pohnem  
s maličkým tieňom  
aký má škrupinka

také nepatrné sa zdajú  
i stopnuté slová  
ktoré ešte nedostali šancu  
počujem  
ich magický kmitočet  
hranica pre ne nejestvuje  
lebo sú rôzne cesty  
ako vyletieť k bráne  
nad ktorou sa prekrývajú oblaky  
tak riedko  
aby bolo presvetlené to  
čo povieš

k mame

z vydutého asfaltu na chodníku  
rastie pastierska kapsička  
vyber z nej svoje bezchybné  
pravopisné  
ľavopisné riadky

zalieva ich stotisíci dážď  
umýva i teba  
zodratého z kože  
s roztrhnutým úsmevom

ona ťa kriesi penou na slovách  
ľahučkým tikaním v protismere

za oknom krik

a kvet

s absolútnou bielou  
asi nemožno rátať  
snáď pod viečkami  
alebo v modlitbe  
za bielovlásku trnku  
pritisnú o hrboľatý sneh

deň  
vytlačí z tuby  
zabíelenú konvalinku  
divá včela si k nej  
príde po jedlo

noc  
vie zatrieť  
iba otvorené oči  
nespiacich

ku kvetom márne natáhuje  
dlhé mesačné ruky

ja  
som v klietke  
za mliečnym sklom

ak

škriepnik démon  
ma zasväcuje do tajomstva  
ako nezanechať hriechy  
stoná a žobroní

mám vlastnú cestu  
som bielou vranou  
s papierovými krídlami  
smerujem k Svetlu

čo sa presne deje  
papierové vranie krídlo  
skladám do origami  
nepomýľ si ho  
s mŕtvym kúskom  
hrobového kvetu  
nepomýľ

povel'konočná

do okna nazíza  
prvé ročné obdobie  
i vychudnuté slnko  
čo môže vidieť

baránky sú v nás  
obradne poukladané  
nie s tekutou  
červenou mašľou na krku  
skôr v túžbe  
rozložiť sa  
na plávajúcu podlahu  
po ktorej prešli  
cez škvvrny  
a zakalenú tmu  
priklinované nohy

poradie

akoby nestačilo  
spravouhlenie dreva  
iluminácia  
najprv vstúpim k Marte  
som s ňou aj s Tebou Pane  
triangel v každodennej práci  
až po nej si navlhčím ruky  
a dokorán otvorím tým smerom  
odkiaľ odpovedáš

vo vnútornom tele  
sa vydávam na pútnické miesto

nauč ma tam  
hovoriť vždy najprv s Tebou

po odchode

z galérie

v esprese Lavazza  
rozkošuje vôňa  
a temná kávová  
prelieva sa v neznejúcom rozhovore

mĺčanie si nadväzuje  
minútu za minútou  
lano- liana  
obtáča detailné pohyby  
ruky so šálkou

myšlienky- povrazolezkyne  
odkláňam svojím smerom  
do hrdzavého smutného údolia



Poetky Zlata Matláková a Eva Fordinálová s Teodorom Križkom

Z hodnotiť stav a spraviť analýzu. Nerád mám niečo také. Aj keď sa zdá, a aj sa tvrdí, a azda je to aj pravda, že niekto práve z toho vytiaži ošoh. Skutočnosť, tá sa ináč odvíja. Má veľa faziet. Veľa závisí od toho, z akej strany a v akom svetle sa na ňu dívate. A ak by malo ísť o zhodnotenie stavu súčasnej slovenskej poézie, myslím v konkrétnych jej zjavoch, ako básnik sa ani nemôžem stavať do úlohy objektívneho, nestranného pozorovateľa. Nemôžem byť arbitrom. Ale čo môžem, to je vysloviť svoju vlastnú mienku. Zaujati? Posúďte sami.

Nerád mám básne bez obsahu. No tých je zjavne väčšina. Ak, pravda, vôbec ide o básne. Ono to totiž na našej slovenskej literárnej scéne je také akési ambivalentné. Vari stovkami autor-ských súťaží sa priam vyheverúva z podhubia nádejných talentov, ale i začínajúcich grafomanov záľaha prác pretendujúcich na uznanie za poéziu. Na druhej strane vytrvalo aplikovaná krivá predstava o tom, čo je a čo nie je poetické, odvodzovaná od módných trendov vo „veľkej“ literatúre, dáva etablovať sa ako talentom takým experimentujúcim básnikom, ktorí okrem toho experimentu, neraz pochybného, neprinášajú hodnotovo nič nové. A tu sa niečo podstatné zo života aj z literatúry vytráca - totiž obohacovanie človeka esteticko-etickým kapitálom. A niekedy nenávratne. V takýchto prípadoch sa literatúra (vrátane poézie!) spreneveruje svojmu poslaniu. Už nie je ani krásna, ani dobrá. A, žiaľ, tých prípadov je, dovoľm si konštatovať, priveľa.

Príčin je, isteže, viac. No veľmi sa hreší tým, že súčasná literárna výchova v škole zanedbáva vzdelávanie v poetike. To poznačuje prax mladých adeptov poézie povrchnosťou v poznani poetických postupov a zákonitostí a nedostatočným zvládním prepojenia formy a obsahu. A tak začiatocnícke produkty básnivého úsilia vyznievajú často ako poeticky bezcenné veršovačky až klapancie (totožie písané v klasickej viazanej veršovej forme) alebo napríklad ako práve tak poeticky bezcenné zhľuky voľných asociácií bez obsahu (to zasa tie písané vraj vo voľnom verši). Toto sú, pravda, extrémny. Medzi tým nájdeme najmä na voľnoveršovom teréne všelicho možné i nemožné. Tých prvých prípadov, s viazaným veršovaním, býva pomenej - jednak pre neznalosť klasickej poetiky u tých, čo by radi písali, jednak preto, že klasicke veršovanie v poézii je údajne zastarané, skrátka nie je „in“ (čo, pravda, dôkladne vyvracia medziiným veľká všeobecná obľuba básní Ráfusových a Turčányho). Tých druhých prípadov, voľnoveršových, je - nanešťastie pre poéziu - väčšina. Tu tvorcovia neraz vedome až spupne (česť výnimkám!) skrývajú za voľný verš svoje neovládanie klasickeho básnického remesla, teda toho, čo bývalo vždy prvým predpokladom úspešného rozvíjania básnického talentu. Príčasťo ani sám ten ich voľný verš nie je zvládnutý čo do formy. A nejakoby zvládnutý byť mal, ak to chce byť poézia. A z týchto „vynávačov voľného verša“ sa potom stávajú dnes najčastejší autori debutov, ktoré si síce vyslúžia formálne pochvaly posudzovateľov a odporúčateľov, ale čitateľovi zväčša nič nedajú.

Podľa toho vyzerať aj celá súčasná literárna scéna na Slovensku. Nielen tá poetická. Poézia totiž vždy bola kráľovnou v národnej literatúre a od nej, od jej vrcholov sa odvíjali aj literárne počiny prozaickej a dramatickej tvorby. Ale dnes tu máme literárne experimenty, ktoré dávno experimentmi nie sú, ktoré si už vybrali svojmu daň v minulosti, sú zaškatal'kované literárnymi

teoretikmi ako už historické javy, alebo tu máme postmodernistické postupy, ktoré vo všeobecnosti neprinesli nijaké hodnoty a od ktorých svet už medzičasom pre ich neperspektívnosť vlastne upustil. Nejednen autor sa tu len „dusi vo vlastnej šťave“ a nemá čo povedať iným. Žiaľ, dekadencia, v čo akom avantgardnom rúchu, bola, je a aj ostane stále iba dekadenciou čiže úpadkom.

Tu všade je neprijemne prítomné školské zanedbávanie poetiky. Čohosi, čo prvorado učí človeka ovládať svoje slovo vo všetkých jeho estetických a etických dimenziách. Je síce pravda, že škola z nikoho básnika neurobí, ale je jej úlohou (tak ako to bývalo v klasickej latinskej škole) v rámci vyučovania poetiky kultivovať človeka v jeho verbálnom prejave a

TEOFIL KLAS

## Slovenská poézia na prelome tisícročí

toho talentovaného vzdelat' v básnickom remesle. Skrátka, pričiniť sa o to, aby si človek trvalo pestoval svoj jazyk ako duchovnú hodnotu a básnik aby bol nielen poeta natus, ale aj poeta doctus. Aby, jednočudo povedané, pozitívnym rozvíjaním svojho slovného prejavu skrze poéziu človek vnútorne rástol - ľudské slovo ako Boží dar na obraz slova Tvorcu si to rozhodne zaslúži.

Slovensko je pritom krajinou básnikov. Rodených básnikov, s talentom od Boha. Tých, čo cítia v sebe potrebu vyslovovať sa poeticky, zachytávať z Božieho éteru poetické inšpirácie, oblažovať a obohacovať seba aj iných vyčarúvaním poznania dobra a pravdy cez krásu. A zároveň aj básnikov vzdelaných. Tých, čo s inšpiráciou veddia spolupracovať na náležitej intelektuálnej úrovni. Výdatne to dosvedčuje práve vrcholná slovenská poézia minulého storočia, toho storočia, ktoré sa v literatúre popri záplave literárnych smerov, čo v jednorozmernom aplikovaní vyústili do dekadencie, vyznačuje i potešujúcim návratom k hľadaniu pravej poézie, poézie ducha. A nie je to - zďaleka nie! - len poézia básnikov katolíckej moderny a či poézia katolíckych tvorcov.

Koniec koncov, nepriamo tento návrat k pravej hodnotovosti naznačujú aj konštatovania J. E. Bora v esejach Podoba básnika v svätoci - svätý Augustín a Básnici a svätí, ktoré nedávno vyšli v reedícii (Serafin 2007) ako výber z pôvodiny Návrat k minulosti (ÚSKŠ 1933 [!]). Augustín ako veľký umelec slova (vzdvihuje tento náš literárny kritik) „neuznáva svojprávnu a svojzákonnú poéziu“ a postuluje, že „poézia nikdy nesmie byť zbavená reálcií k mravným zákonom a zaviazanosti“. Veľkí poeti, naozaj veľkí, sa takýmto postojom k svojej tvorbe aj vyznačovali. Najväčší poeti všetkých časov. A práve tak i najväčší slovenskí poeti minulého storočia.

Prelom storočí však ako keby bol, pokiaľ ide o novú tvorbu, zaspal na vavrínoch. Zdanlivo je to tak, lebo to, čo je poeticky naozaj prínosné, ostáva zväčša nechtiac, nie vlastnou vinou, na okraji všeobecného literárneho diania. Nie že by toho nebolo, ale nevie sa to presadiť proti silám konzumného materializmu. Slovenské noviny a časopisy, ktoré svojho času mali základ v pôsobení literátov, dnes nepoznajú (s výnimkou maximimima

vyslovene literárnych periodík), čo je báseň, tobôž dobrá báseň. Na chvíľky poézie v rozhlase a v televízii sa pamätajú tuším už len tí starší. A vydavateľ, veru aj kresťanský, nakladá s novou pôvodnou poetickou tvorbou ako s tovarom, ktorý nejde na odbyt a preto sa neoplatí ním zahadzovať, ak ho niekto nesponzoruje. Na všetkom tomto, pravda, nesie nateraz veľkú vinu sám štát, ktorý v rámci svojej nejstvejúcej kultúrnej politiky prakticky prestal novú pôvodnú literatúru účinne podporovať. Otvorené stavidlá prevratového novembra vyniesli, žiaľ, na piedestál bôžika peňazí a zisku a navyše vyplavili na povrch aj vo sférach tvorivosti všetku špinu a kal, ktorá sa práve preto, že nemá morálne zábrany, vie prispôsobovať a predávať až prostituovať.

že sa pri usilovnej práci na sebe ako osobnosti a na svojom literárnom výraze dopracovať neskôr aj od chabých začiatocníckych pokusov k čomusi hodnotnej-

šiemu, ba až vynikajúcemu. Lenže musí byť schopný rozlišovať skutočné kvality od nekvalit tak z obsahového hľadiska, ako aj v tvare a výraze. Jedným z podstatných predpokladov toho je zvládnutie poetiky. A tu to práve škripe v školskej výchove. Ale predovšetkým si práca na sebe, napokon tak ako v každom povolani, vyžaduje hůževnatosť a disciplínu. A takisto práca na každej jednej básni - neraz to, čo nadpriada na inšpiráciu, je poriadna dri-na. No vytrvalosť prináša plody. Od dá sa pridržať Apellovho Nulla dies sine linea (Ani deň bez čiarky). Toto heslo si za svoje bol zvolil aj saleziánsky básnik Štefan Sandtner a vytrval pri ňom v literárnej práci až do svojej požehnannej deväťdesiaty.

Pre poetický výsledok nie je

Alexander Iľečko:  
Ukrižovanie podľa križa Ruda Slobodu, 1995



OPRAVA

Prosíme čitateľov, aby si pod rozlúčkou s Jozefom Melicherom, uverejnenou v Kultúre č. 5 na strane 8, doplnili meno autora článku, ktorým je Jozef Brunclík.

REDAKCIA

podstatné, s akými formálnymi prvkami a postupmi tvorca narába (mám na mysli literárne smerovanie), dôležité je, ako vie tieto prostriedky použiť na zužitkovanie inšpirácie. Inšpirácia totiž, ak je naozaj inšpiráciou, už v sebe implicitne prináša, hoci si to azda ani sám básnik neuvedomuje, bytostnú koexistenciu obsahu a formy. Báseň, ktorá sa nevyznačuje takým zužitkovaním, vlastne básňou nie je. Ba povedal by som, že nie je inšpirovaná. Experiment sám osebe ešte nič nevypovedá o kvalite diela (a skutočná báseň je dielom - opusom), až jeho bytostné spojenie s vnútornou myšlienkou tvorí hodnotu.

Ale ani pridávať sa svojou tvorbou k tomu alebo onému literárnemu smeru alebo vôbec umeleckému zameraniu ešte nemusí znamenať, že sa tvorca stáva vyznávačom istého umeleckého kréda ad absurdum. Dobrým príkladom je tu Dostojevskij, ktorý sa vraj hlásil k l'artpourl'artizmu. Celé jeho dielo svedčí o tom, že ponímal myšlienku umenia pre umenie nie v zmysle autonómie umenia, ale v mravnom až náboženskom význame. Bol presvedčený, že „krása spasí svet“. Z formálnych výdobytkov avantgardných literárnych smerov svojho času tvorivo čerpali aj básnici slovenskej katolíckej moderny - ale ich vnútorné smerovanie bolo jednoznačné. Poetika konkrétneho básnika je napokon individuálna - a to je práve na poézii to večne nové, objavné, očarujúce, serafínsky ospevujúce prebohatosť Božích tvarov krásna. Z formálnej stránky je v poézii možné všetko - ide len o to, ako. Aj voľný verš, ktorého by predsa len azda malo byť pomenej, lebo sa stal medziiným podľa môjho názoru už naozaj prekonaným útočiskom všetkých tých, čo neovládajú básnické remeslo (opakujem: česť výnimkám!).

Život dokladá, že básnikov, rode-ných aj vzdelaných, stále máme. Poznám talentovaného básnika náturistu, ktorý pôvodne nemal zdania o klasickej poetike, no vytrvalým úsilím a sebavzdelávaním sa postupne vypracoval tak, že tvorí svoje nové básne zásadne v klasickejších formách a že mu tento spôsob tvorby prirástol k srdcu. A poznám aj básnika, ktorý ma po viacerých voľnoveršových zbierkach, čo ma ani obsahom ani formálne nenadchýnali, prekvapil hľadačskou, existenciálnopróblémovou skladbou brilantne napísanou v ťažko zvládateľných klasickejších veršových formách.

Takže: Stav súčasnej slovenskej poézie, ako ho vnímam, je prvoplánovo, pokiaľ ide o verejnú prezentáciu, chabý, ale v druhom pláne, v najzdravších výhonkoch, čo aj nevyrážajúcich dostatočne na povrch, stále ešte sľubný.

Len tie výhonky by si vyžadovali na svoj vzrast priaznivejšie pestovateľské podmienky, nežnejšiu opateru a lásku povolaniých, lepšie zalievanie, ale najmä hojnosť blahodarného slnka.

(Výšlo v časopise  
Viera a život  
6/2007)

# Výber z poézie Jána Šveca Slavkoviana

Ján Švec Slavkovian:  
Daň srdca domovine  
Editor Július Pašteka  
1. vyd. Prešov:  
Vydavateľstvo  
Michala Vaška, 2006

Vydavateľstvo Michala Vaška už od roku 2003 ponúka reedície textov autorov katolíckej moderny na Slovensku. Túto svoju tvorivú snahu prezentovalo najskôr v knižke o Mikulášovi Šprincovi Do večna tečie moja rieka (2003), následne Svetoslavovi Veiglovi Keď anjel v tebe spieva (2006), Jánovi Harantovi Spolu v zemi požehnannej (2006) a Jánovi Švecovi Slavkovianovi Daň srdca domovine (2006).

Editor tejto publikácie Július Pašteka ponúkol ďalšie „súborné vydanie“ diela - tentokrát zamerané na básnickú, prozaickú, prekladateľskú tvorbu Jána Šveca Slavkoviana (\*28. 7. 1911 - †28. 8. 1976). Informácie o tomto autorovi katolíckej moderny na Slovensku boli dlhé roky dôsledne bagatelizované a odsúvané na perifériu literárneho diania.

Vstupný príspevok editora - Slavkovianov autorský profil - je doplnením a podstatným rozšírením jeho štúdie z publikácie Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny, ktorá v dobe jej vzniku mimoriadne rezonovala. S výnimkou tohto textu, štúdie Jozefa Melichera Slavkovian - básnik rodu a jeho odkazu z publikácie Zamľčovaná literatúra, diplomovej práce Pavla Krupku Ján Švec-Slavkovian, katolícky básnik a prekladateľ a konkrétnych časopisecky publikovaných statí sa o Slavkovianovi sumarizačne nič nenapísalo. Preto aj úvodný exkurz Júliusa Pašteku Slavkovianov autorský profil je v tomto kontexte nenahraditeľný. Pašteková štúdia je však mimoriadne cenná aj z hľadiska predkladaných informácií o duchovnom, básnickom, prozaickom i prekladateľskom formovaní Slavkoviana.

Vyzdvihol jeho literárnu rozhladenosť Európana, prelínajúcu sa s enormným lokálnopatriotizmom. „Nikdy sa neodtrhol od svojej domoviny. V neskorších rokoch života stala sa výlučným ťažiskom jeho básnickej tvorby, srdcom i myslou zostal zakotvený v rodnom kraji.“ Viac pozornosti v porovnaní so Slavkovianovou poéziou (zozbieranou z dobových periodík i z pozostalosti) venoval sa editor jeho prozaickej tvorbe a prekladom (zvlášť Cloudeľovým).

Slavkovian bol podľa hodnotenia J. Pašteku veľmi trufalý autor, nakoľko ešte ako bohoslovec rozpisal román Oklamané srdcia, žiaľ zachovaná je z neho len úvodná časť Pánu bohu za chrptom (1933). Upozorňuje na prírodné univerzum s dôrazom na príklon k tradícii a negovaním, resp. nechotou akcep-

tácie spriemyselňovania krajiny. Opisy prírody, rodného kraja sú veľmi lyrické, no „Slavkovian však nijako nesmeroval do tzv. lyrizovanej prózy.“ V predkladanej próze Svet sa kazí (1934) pokračoval zobrazovaní východoslovenskej dediny pri zavádzaní civilizačných výdobytkov (anténa, rádio). Starší ľudia ich v tomto texte označovali diablovým prostriedkom.

Osobitnú pozornosť sa venuje novele Rozprávka z Tirolska (1941) o ktorej Pašteka konštatoval, že hýri opisným lyrizmom a Slavkovian v sebe údajne vôbec nepotlačil básnika. V texte správne dešifroval jej dobovú „modernosť“ s odkazom na impresionistické i expresionistické znaky, ba dokonca ho po charakterizácii novely, ktorá by podľa neho „mohla patriť k najlepším „vrchárskym“ novelám

našej modernej prózy“ bez akéhokoľvek zaváhania (a vcelku oprávnené) priradil k M. Urbanovi, D. Chrobákovi a F. Švantnerovi.

Najviac sa však editor vo svojej štúdií i pri sumarizovaní pramenného materiálu, zozbieraného z heuristickej predprípravy zameranej na Slavkovianove preklady O. Rennera Výkúpenie a P. Claudela Zvestovanie. Dobrý výber a hodnotu uvedených Slavkovianových prekladov ocenila i dobová (a nielen katolícka) kritika, a preto podľa editora bolo škoda tieto veršované hry - preklady neinscenovať.

Nemožno opomenúť azda najmenej známu Slavkovianovu odbornú i popularizačnú publicistiku. Tá spolu s výberom textov od biskupa J. Čárskeho a Mgr. P. Krupku (vnučka J. Šveca) tvoria síce obsiahlu, no záverečnú časť publikácie.

Záverom hodno dodať, že publikácia tohto typu má v našom literárnom priestore nezastupiteľné miesto a je ďalším schodíkom k sprístupňovaniu klenotov našej literárnej i kultúrnej minulosti.

JOZEF BRUNCLÍK

V ostatných rokoch sa na slovenskom knižnom trhu objavujú knihy autorov, ktorí vydávajú buď svoje spomienky alebo svoje zážitky z nedávnej histórie, presnejšie z obdobia „totality“, hodnotia ju priamo v esejach, článkoch, politických štúdiách alebo ich obliekajú do prózy, najčastejšie do románov; v nich sa totiž nemusia menovať postavy a riziko ich spoznania a možnej obrany je zažehnané. Ale pozorný čitateľ a znalec zobrazovanej histórie si tie postavy (napríklad spisovateľov a novinárov) pomerne ľahko dešifruje a porovnáva si svoje skúsenosti s nimi a názory na ne s autorovými; niektoré beletrizované politické skúsenosti a osobné traumy, ktorými ich poznačila doba najmä pred a po „rozkvitnutí“ bratislavskej

## Zaujímavý román

a pražskej jari, na jej vrchole, počas okupácie a zvlášť tvrdo počas rokov „konsolidácie“.

Čítal som viacero takýchto románov (najnovšie Gabriela Rothmayerová: Vtedy na východe) a zostal mi z nich dobrý dojem. K nim patrí aj najnovší román Jozefa Tandlera: PREDJARIE - na prahu moci (vydalo vydavateľstvo IRIS, Bratislava 2007).

Jozef Tandler nielenže pozná dobre našu nedávnú históriu, sám v nej bol zapletený a čiastočne postihnutý, ale vcelku ju so šťastím prežil. Je to skúsený a vzdelaný vysokoškolský pedagóg - historik a navyše a našťastie historik, ktorý vie písať aj prózu a to celkom zaujímavo. Napísal politicko-historický román s výraznými črtami publicistiky. Práve ona mu dáva vierohodnosť.

Starší čitateľ problematiku historického predjaria na Slovensku v šesťdesiatych rokoch minulého storočia môže poznať. Ja sám v istom smere poznám z nej aspoň toľko ako autor a predsa som si Tandlerov román prečítal so záujmom. Lúštenie „krížovky“, t.j. odhaľovanie mien románových postáv spisovateľov, novinárov a činiteľov režimu ma aj pobavilo. Mňa osobne zaujalo na Tandlerovom románe PREDJARIE - na prahu moci to ako sa tejto ešte stále háklivej témy komunistickej totality autor zmocnil, akú literárnu zápletku do nej vložil a najmä AKO to urobil. A urobil to dobre, zaujímavo, čítavo. Opísal dobu i ľudí v nej veľmi výstižne, citlivo a pravdivo. Osobné vzťahy, zápletky dotýkajúce sa intimity dávajú knihe pravú románovú arómu a podobu.

Tandlerov román PREDJARIE - na prahu moci môže zaujať mladého čitateľa aj ako doplnkové čítanie k predpísanému štúdiu slovenskej histórie. Navyše môže zaujať aj historikov.

Autor románu Jozef Tandler môže byť spokojný. Odviedol a spoločnosti predstavil vo svojom diele časť slovenskej päťdesiatročnej histórie, na ktorú sa už začína zabúdať.

Výstižnú recenziu - kritiku o románe Jozefa Tandlera PREDJARIE - na prahu moci napísal a uverejnil spisovateľ Pavol Janík v Literárnom (dvoj) týždenníku č. 9-10/2008 z 12.3.2008.

LADISLAV ŤAŽKÝ



## Sen o živote

„My muž a žena, jedno sme. Sme oba rovnakými prameňmi života, ktoré sa zbiehajú a tvoria studňu udržiavania sveta. Len spojení dávame pravý zmysel a poslanie človeka.“

Margita Figuli

narodila, bol jej otec sklamaný, pretože bola už treťou dcérou a on by bol radšej privítal syna. Až po narodení štvrtého dieťaťa - vyťuženého syna otec zmäkol a zlepšili sa aj vzťahy so starými rodičmi, ktorí neboli nadšení vydaním dcéry a odmietli ju finančne podporovať. Malá Margitka mala iba päť rokov, keď otec narukoval na front prvej svetovej vojny. Okolo domu, na poli bolo roboty, preto museli matke pomáhať aj staršie deti. Margitke pripadla úloha starať sa o najmladšieho brata, a tak prežila detstvo v rodnom dome obklopená rodinou, ktorá vždy držala spolu. Najlepším svedectvom niekedy neradostného, ale predsa len šťastného detstva je jej autobiografický román Mladosť, ktorý napísala o mnoho rokov neskôr a dočkal sa i filmového spracovania.

Po skončení ľudovej školy nastúpila Margita Figuli do nižšej triedy gymnázia v Dolnom Kubíne a tam chodila aj do meštianky. Už vtedy sa začala literárne prejavovať, písala básne a prvé poviedky. Veľmi túžila stať sa maliarkou, ale rodina si nemohla dovoliť poslať ju študovať ďaleko z domu, preto sa roku 1924 zapísala na obchodnú akadémiu v Banskej Bystrici. K výtvarnému umeniu mala stále blízko a roku 1936 jej v spolupráci s neskorším svetoznámy maliarom Kolomanom Sokolom vyšla v prílohe zborníka Grafické umění Holar bibliofília Uzlík tepla, ktorú možno považovať za jej prvotinu. Predtým publikovala drobné práce vo viacerých časopisoch a knižne jej vyšla zbierka noviel Pokušenie

roku 1937, ktorých ústrednou témou je opäť láska a medziľudské vzťahy.

Príbeh lásky a klasického trojuholníka dvoch mužov a ženy majstrovsky rozohrala v lyrizovanej próze Tri gaštanové kone, ktorá patrí k najprekladanejším slovenským knihám. Možno aj preto, že je to na prvý pohľad rozprávkový príbeh, v ktorom víťazí láska. Navyše je napísaný vznešeným štýlom a poetickým jazykom, a preto mu právom patrí popredné miesto v slovenskej literatúre.

Po maturite odišla Margita Figuli pracovať do Bratislavy. Bola nadaná na jazyky a zamestnala sa ako anglická spisovateľka v Tatra banke. Popri práci sa venovala naďalej písaniu a študovala na konzervatóriu hudby na klavíri. Dostala sa do umeleckej spoločnosti, kde veľa získala, sledovala nové umelecké smery, utvrdzovala sa v správnosti svojich predstáv a názorov. Stretávala sa so skúsenými spisovateľmi a literárnymi kritikmi. Medzi jej priateľov patrili aj výtvarníci, okrem Kolomana Sokola najmä manželka Alexyovci. Obdivovala obrazy Benku, Fullu, Bazovského, Galandu, Želibského.

Roku 1940 napísala vojnovú novelu Olovený vták, v ktorej vyjadrila postoj k režimu slovenského štátu a vojne, za čo ju prepustili zo zamestnania. Do skončenia vojny žila vo Vyšnom Kubíne, kde sa jej narodil aj syn Borislav. Potom sa už venovala len literatúre. Rok po vojne jej vyšiel veľký historický román Babylon o zániku mocnej, bohatej a kultúrnej Chaldejskej ríše, ktorý je dodnes aktuálny otázkou

absolutizácie moci. V povojnovej atmosfére sa pokúsila o povstalecký román Vlci v dolinách, ktorý zostal nedokončený a boli z neho publikované iba niektoré časti.

Do života citlivej spisovateľky, ktorá vnímavo sledovala dianie okolo seba a otvorene sa k nemu vyjadrovala, zasiahli februárové udalosti roku 1948 a noví páni jej zakazovali písať s odôvodnením, že nerozumie súčasnosti. Chtiac-nechtiac mlčala až do roku 1956, keď jej vyšiel román Mladosť a neskôr niekoľko kníh pre deti. Nezaprela v sebe ani talentovanú hudobníčku a koncom päťdesiatych rokov vytvorila libreto baletu na hudbu Šimona Jurovského Rytierska balada.

Situácia na Slovensku sa v nastávajúcom období menila a v tvorbe spisovateľov začal prevládať socialistický realizmus. Margita Figuli trvala na svojich zásadách a neustále sa vracala k priam psychologickým úvahám o morálnych hodnotách, usilovala sa poukázať na to, aký je potrebný príklad dospelých pri výchove nielen dobrých, ale i morálne vyspelých ľudských bytostí. Túto tému brilantne rozohrala v druhom životopisnom románe z mladosti Ariadnina niť. Vrátila sa aj k legendám, ktoré sa tradovali v ich rodine a opísala ich v diele Životopisné legendy, ktoré vydal jej dlhoročný priateľ básnik Theo H. Florin. Sporadicky aj prekladala, predovšetkým diela českých spisovateľov, napríklad F. Šrámka, K. Čapka, J. Horáka, K. J. Erbena a pre rozhlas napísala hudbu o Shelley Sen o živote.

Margita Figuli celý život údery osudu niesla so zdvihnutou hlavou a zostala verná svojim zásadám. Jej knižný svet je reálny, ale presvieteny poéziou a ženskou lyrickosťou, no zároveň plný dramatickosti, keď rozohráva príbehy vášne a lásky. A v tom je veľkosť, ale i krehkosť spisovateľky, ktorej dielo sa navždy zapísalo do zlatého fondu slovenskej literatúry. Svoj literárne a ľudsky plodný život dožila Margita Figuli v Bratislave, kde ju na jar 1995 aj pochovali. Je pochovaná v Bratislave na cintoríne v Slávičom údolí.

JOZEF LEIKERT

Známa slovenská spisovateľka Margita Figuli sa roky ukrývala aj za pseudonym Morena. Písala najviac o láske - cite pre umelcov vari najpríťažlivejšom, stvárnenom v mnohých podobách - ako láska krásna, šťastná, ale i nešťastná, zraňujúca. Vo svojich dielach presvedčivo opisovala medziľudské vzťahy a citlivým pohľadom, akého je schopná iba žena, sledovala zrod lásky, jej peripeitie a rôzne podoby.

Hrou osudu sa Margita Figuli narodila v tom istom dome vo Vyšnom Kubíne ako slávny slovenský básnik Pavol Országh Hviezdoslav. No keď sa





Ludovít Eiselle,  
SJ (1882- 1979)  
Pamätník na misie  
(rukopis, SNA)

Legendárny ľudový kazateľ, jezuita Ludovít Eiselle vyslúžil sväté misie v stodvadsiatich farnostiach na Slovensku a ďalšie Slovákom v Juhoslávii, Maďarsku, Rumunsku. Svoj požehnaný život zachytil do pamätí obsahujúcich asi 800 husto písaných strojopisných strán začlenených do štyroch kníh. Spomienky uvádzajú aj mnohé etnografické, politické, sociálne, národnostné a iné skutočnosti. (Opísal aj dramatický osud Slovákov ohrozovaných popoľšťovaním v obci Poiana Mikului na Bukovine. Presťahovanie na Slovensko, pripravené ešte za Slovenskej republiky, sa za Československa skončilo ich rozptýleným „zmiznutím“ - ako dávno poznamenal prominentný čitateľ spomienok.)

Teraz uvedieme čosi zo spomienok na misie pre Slovákov v Maďarsku.

#### Piliszantlászló - rok 1924

Do tejto dediny zamieril P. Eiselle po skončení misií v Juhoslávii - u krajanov v Selenči. Pricestoval do Szentendré pri Budapešti, kde mu na stanici poslal pán farár sane.

„Malá chudobná dedinka... Slováci chudobní, ubiedení, sotva sa mohli uživiť...“

A na tomto biednom, chudobnom živote Slovákov podieľal sa aj farár...“

Jemu venoval medailón:

„Jozef Kacvinský ...narodil sa v Letanovciach ...Pochádzal z chudobných rodičov a dobrých Slovákov. Od nich zdedil chudobu, ale aj lásku k slovenskému rodu. Študoval v Levoči. Tam bola miešanina slovenčiny, maďarčiny i nemčiny. A tam sa naučil všetky tieto reči...Teológ študoval na Spišskej kapitule. V Spišskej Teplici začal svoju pastoračnú činnosť... Odtiaľ sa pýtal do Maďarska... Zvlášť ho priťahoval jeho kňazský ideál: Otakár Prohászka, v diecéze ktorého strávil potom väčšinu svojho života...“

V Piliszantlászló nešlo mu len o duše, ale aj o zachovanie slovenskej reči a o sociálne pozdviženie chudobného slovenského ľudu, ktorý trpel hmotne, kultúrne i rečovo. Tejto slovenskej biede chcel všestranne odpomôcť.

Začal v škole a kostole. Tu si vymohol od chýrneho biskupa Prohászku dovolenie, aby mohol (napriek silnej maďarizácii a útlaku) v kostole po slovensky kázať a v škole po slovensky katechizovať, slovensky vysvetľovať a skúšať. Až potom mal v krátkosti zhrnúť obsah katechézy po maďarsky.

To sa však stalo jemu i biskupovi osudným.

Šovinistickí špicli udali oboch na najvyšších úradných miestach ako panslávov, najväčších nepriateľov Maďarska... Po mnohých vyšetrovaniach biskupovi vinu prepáčili, a tak sa zachránil aj pán farár Kacvinský.

Lenže na ňom sa vyvíšili aspoň tak, že ho prepustili zo štátnej služby a duchovnej správy. Ostal bez miesta a groša. A pravdepodobne iba autorite Prohászkej d'akoval, že sa ho ujali... chudobné mníšky na predmestí Budapešti... Tam ho štát trpel ako omšu slúžiacemu kňaza a jediným zdrojom príjmov bola mu latinská reč... Dával bohatým slabším žiakom hodiny...“

V roku 1945 sa Jozef Kacvinský s podlomeným zdravím vrátil na Slovensko. Po krátkom pobyte v rodnej farnosti a pôsobení ako duchovný správca sirotinca v Mokradi ho pán biskup Lazík prijal do charitného domu v Báci. Tam zložil epos „Tragédia

Kláštorská“, ktorý zhudobnil Mikuláš Schneider Trnavský. V epose opísal život mníchov na Kláštorsku a ich prepadnutie Tatármi. Chcel, aby sa na zrúcaninách Kláštorska vybudovalo prírodné divadlo, kde by sa jeho dielo hralo každoročne pri ľudovej veselici a kde by sa propagovali ľudové, národné piesne. Nečakaná smrť urobila však koniec jeho nádejam. Zomrel 10. januára 1953. Pochovali ho v rodisku.

Náboženskú situáciu farnosti Piliszantlászló v roku 1924 zhrnul P. Eiselle do slov:

„Ľud bol dobrý, náklonný k dobremu, ale zanedbaný a nepoučený vo svätom náboženstve. Ako by sa aj boli poučili? Maďarsky veľa nevedeli, maďarským knižkám nerozumeli a slovenských nemali! Iba starší ľudia mali nejaké modlitebné knižky. V mierových zmluvách s Maďarskom sa ustanovilo, že v menšinových školách bude vyučovanie, zvlášť náboženstva, v reči ľudu. Z času načas prichádzali na kontrolu, či sa zachovávajú zákony. Ale to bola veľmi slabá pomoc. Robil sa na ľudí nátlak, aby povedali, že je sloboda reči a vyučovania - a neurobili sa nič“

Teraz nech má slovo dlhoročný provinciál jezuitov p. Ján Srna. V jeho očiach bol biskup Otakár Prohászka mužom svätého života. On jediný z uhorského episkopátu, ktorý mal asi štyridsať členov, venoval pozornosť encyklike Rerum novarum.

Spomenul aj iný hriech v tejto oblasti:

Istý ostrihomský kanonik mal dať súhlas na vymenovanie za biskupa vo vzdialenom sídle. Pred tým, ako sa vyjadril, šiel si pozrieť ponúkanú diecézu. Keď sa vrátil, odmietol úrad s tým, že ako ostrihomský kanonik má väčší príjem, než by mal ako sídelný biskup.

P. Srna pripisoval vznik a šírenie komunizmu práve ľahostajnosti v sociálnej sfére. Odvolával sa na iného vzdelaného jezuitu, ktorý tvrdil, že kvôli tomu prejde komunizmus celým svetom. (To sa vlastne rôznymi spôsobmi udialo a ešte deje.)

#### Piliszantó - rok 1931

„Je to dedina neďaleko Budapešti. Z dvoch strán ju obkľučujú vrchy. Obyvatelia lámu a pália vápnový kameň. Rozvážajú ho po ďalekých krajoch. Sú to samí Slováci... Svojej materčiny sa však hŕbevnato pridŕžajú... Mládenci sú tu silní, vyvinutí...“

Mali však taký zvyk, že nocou chodili cez dedinu a spievali, čo rušilo spánok.

Privetivým napomenutím docielil P. Eiselle, že počas misií nechali tento zvyk, aby „lepšie počuli hlas Boží“.

Vľúdnosťou získal mladých mužov, ktorí sa zabávali okolo kostola, pre modlitbu posvätného ruženca:

„Ruženec ide teraz veselšie a mocnejšie. Osemdesiat mladíkov pridalo svoj hlas. Táto modlitba sa Bohu iste veľmi ľúbila.“

Nasledujúce dni mali mládenci už aj pátričky a na konci sv. misií sa viacerí prihlásili do Ružencového bratstva.

V dedine bola aj skupiny baptistov, ktorých schôdzu s kostolníkom P. Eiselle navštívil a pozval ich na misie. Keď ho nezdvorilo odmietli, pokojne odišli.

Ukážku toho ako je Cirkev pre všetky národy, podal P. Eiselle takto:

„Za misionárom prišlo pár Maďa-

rov so žiadosťou, aby aj pre Maďarov konali sv. misie.

- Veľmi vďačne by sme vyhovelí vašej žiadosti, ale boli sme pozvaní v prvom rade pre Slovákov. Ináč, maďarskí misionári - jezuiti splnia vašu žiadosť, ak sa na nich obrátite.

- My máme zostať bez Božieho slova?

- To nie, hoci budeme mať dosť roboty so Slovákmí, vďačne sa i vám venujeme. No, koľkých môžeme rátať?

- Bude nás dosť.

- Teda, ak vás bude do 20, budeme mať aj pre vás misie. Príďte dnes odpoľudnia do školskej budovy a tam uvidíme, koľko bude poslucháčov.

Zišli sa, ale 20 ich nebolo. Predsa sa im každý deň kázalo po maďarsky.“

Farská kronika o misiách v Piliszantó na Vianoce roku 1931 zaznamenala: „...inteligencia sa misiám vyhýbala, ba slovenské kázne pokladala za vlastizrady.“

#### Piliszantó, druhé sväté misie - rok 1938

Vo svojich spomienkach P. Ludovít Eiselle cituje z farskej kroniky:

„Bratislavskí

pátri jezuiti mali osemdňové misie v slovenskej reči a triduum v maďarskej... Slováci sú tam usadení už vraj vyše tristo rokov. Prišli tam z Horniakov. Okrem niektorých slov vypožičaných z maďarčiny... hovoria dosť pekne po slovensky... V Piliszantó majú Slováci bohoslužby slovenské. Aj vdp. farár, hoci je rodom Maďar, káže im po slovensky.

Kedysi bol katechétom v Budapešti. Biskup Prohászka si ho dal zavolať a povedal mu:

- Syn môj, pôjdeš za farára do Piliszantó.



Kresba: Andrej Mišanek

## Vyháňajú Slovákov zo Slovenského domu

Členovia Slovenskej samosprávy v Mlynkoch pripravované vyhostenie svojho zboru a ZRKSPS zo Slovenského domu hodnotia jednoznačne ako zlomyseľný, diskriminatívny a provokujúci protislovenský útok.

Samospráva obce Mlynky (Pilisszentkereszt) chce na svojom najbližšom zasadnutí (25. marca) modifikovať používanie miestneho Slovenského domu, v ktorom už viac ako desať rokov sídli o. i. Slovenská samospráva v Mlynkoch a Združenie a regionálne kultúrne stredisko pilišských Slovákov (ZRKSPS), a to takým spôsobom, že z objektu vyhostí zbor slovenských poslancov a ZRKSPS. V zmysle platných uznesení obecnej samosprávy z r. 1997, 1999 a 2000 na používanie spoločnej kancelárie na poschodí Slovenského domu, nachádzajúceho sa na Hlavnej ulici (pri kostole, obecnom úrade a pamätnom parku), majú výlučne právo Slovenská samospráva v Mlynkoch a ZRKSPS. Táto kancelária je zároveň sídlom regionálneho strediska Celostátnej slovenskej samosprávy a Organizácie Slovákov v Mlynkoch (pobočky Zväzu Slovákov v Maďarsku) a spolu s vedľajšou klubovou miestnosťou slúži aj slovenskému klubu, klubu dôchodcov a páviemu krúžku (ľudovému speváckemu zboru). V zmysle návrhu uznesenia Samosprávy obce Mlynky, predkladateľom ktorého je starosta József Lendvai, kancelária slovenského voleného zboru a ZRKSPS majú byť premiestnené do bytu v budove základnej školy.

Slovenskí poslanci najslovenskejšej osady v Maďarsku, v ktorej - ako v jedinej v celej krajine - viac než polovica občanov sa aj oficiálne, pri sčítaní ľudu hlási za Slováka, proti takémuto „riešení“ rázne protestujú. Pokladajú to za prvý vážny krok k tomu, aby Slovenský dom postupne stratil slovenský charakter, aby z neho neprajníci Slovákov začali systematicky vytlačovať všetko, čo je slovenské. Členovia Slovenskej samosprávy v Mlynkoch pripravované vyhostenie svojho zboru a ZRKSPS zo Slovenského domu hodnotia jednoznačne ako zlomyseľný, diskriminatívny a provokujúci protislovenský útok, ktorý nielenže narušuje status quo a pokojné spolunažívanie, ale zároveň sa snaží čo najefektívnejšie sťažiť prácu slovenských aktivistov a slovenskej samosprávy a v konečnom dôsledku oslabiť slovenskú identitu miestneho obyvateľstva.

Po nastúpení terajšieho vedenia obce sme už boli svedka-

- Vaša Excelencia, sú tam Slováci a ja neviem po slovensky.

- Ale máš hlavu a naučíš sa!

- Excelencia, Váš rozkaz splním!

A dal sa usilovne do učenia. Keď sme začínali sv. misie, mal uvítaciu reč. Boli sme prekvapení, kázal pekne po slovensky.“

Žiaľ, Páter Eiselle nezaznamenal meno spravodlivého Maďara - kňaza, či kňaza - Maďara, ale zložil mu takýto chválospev:

„Veriaci ho obklopovali láskou, získal si ich srdcia.

Dal by Pán Boh, aby sa mu podobali všetci duchovní pastieri!

Potom by mal viac radosti aj Pastier pastierov!“

So spomienkou na Slovákov z obce Mlynky - Pilisszentkereszt v Pilišských horách  
Jar 2008  
KAROL KUBÍK